

KONDUIT LISTE NEKIH OKRUŽNIH LEKARA U SRBIJI 1845. GODINE

D. DIVLJANOVIĆ

U radu su iznete konduit liste nekih okružnih lekara i hirurga koji su radili u Srbiji tokom 1845. godine. One su date izvorno, onako kako su ih sastavili okružni načelnici kao njihovi prvi i neposredni rukovodioci.

U radu su iznete konduit liste sledećih lekara: Franc Budai, Anton Groder, Jovan Dimitrijević, Josif Janković, Herman A. Mainert, Aćim Medović, Konstantin Mihailović, Gligorije Ribakov, Antonije Slavuj, Jovan Hariš i Josif Šauengel.

Pada odmah u oči da je više od polovine lekara bilo stranog porekla. Najviše ih je dolazilo iz Austrije. Neki su od njih provodili u Srbiji duže ili kraće vreme. Ali neki su ostali ovde do kraja svoga života, osnovali porodice, primili srpsko podanstvo, pa njihovi potomci žive među nama još i danas.

Pored toga što su bili dobri lekari svi su oni bili i jako kulturni ljudi i poznavali su po nekoliko jezika.

Kao pioniri jedne službe dotle malo priznate u Srbiji, i u uslovima gde je nadrilekarstvo bilo jako razvijeno, oni su uložili mnogo truda da se narod otrgne praznoverica i počne da prima i usvaja lekarske savete. Njihova borba nije bila nimalo laka, ali je zato njihova pobeda ne samo triumf nauke, nego i njihov lični triumf.

Iz zahvalnosti prema njihovom delu potekli su i ovi redovi, bez ikakve želje za originalnošću, ali sa dubokim osećanjem potrebe da ono bude istaknuto i priznato.

U radu su iznete konduit liste nekih okružnih lekara i hirurga koji su radili u Srbiji tokom 1845. godine. One su date izvorno, onako kako su ih sastavili okružni načelnici kao njihovi prvi i neposredni rukovodioci. Pada odmah u oči da je više od polovine lekara bilo sa strane, iz Austrije najviše. Istina neki od njih su ostali do kraja života kod nas, osnovali porodice, primili srpsko podanstvo, pa njihovi potomci žive još i danas među nama.

FRANC BUDAI, fizikus okruga valjevskog. Rođen je u Pešti u Ungariji. Star je 33 godine, oženjen je i ima jedno dete. Nauke je završio na Peštanskom univerzitetu. Pored hirurgije završio je i veterinarske nauke. Pre dolaska u Valjevo služio je kao hirurg 6 godina u austrijskoj vojsci. Privatno je radio 2 godine. Za fizikusa okruga valjevskog postavljen je 9. I 1842. godine. Za sada služi u Srbiji 3 godine, 3 meseca i 15 dana. Od jezika govori: mađarski, latinski, nemački, vlaški i srpski. Srpski zna prilično da govori, ali čita i piše nepravilno.

U rubrici dužnosti i vladanje stoji da se prilično raspituje o pojavi bolesti u narodu. Petnaestodnevne i tromesečne izveštaje daje uredno i na vreme. Izveštaje piše na srpskom jeziku no „nedostatočno“ i sasvim ukratko. Tačno i savesno daje raporte po sudskoj struci. Takođe vrlo uredno ide bolesnicima. Apoteka mu

je u vrlo slabom i rdavom stanju, ali lekove izdaje po taksi. Tačan je i privržen u kalemljenju kravljih boginja. Prošlogodišnji protckol o kalemljenju je načinio uredno i predao, dok se za sadašnji još ništa ne može kazati. Prema bolesnicima je „srednje prijatan“, a naspram pretpostavljenih je učtiv. Po naravi je srednje dobrote. Za sada se ne primećuje da ima poroka. Zdrav je i snažan.

ANTON GRODER, fizikus okruga šabačkog. Rodom je iz Beča. Star je 33 godine i udov je. Gimnaziju i filozofiju je završio u Beču a lekarske nauke u Pešti. Ima 4 diplome: kao doktor medicine i hirurg, lekar „roditeljsvene nauke“ i kao okulist. Kao lekarski praktikant služio je najpre godinu i po dana u vojničkoj „Akademiji Jozefinu“. Sedam godina je bio vojni lekar u 5-oj artiljerijskoj regimenti austrijske vojske. Tri meseca je bio varoški i bolnički lekar u Pešti. U sadašnju službu stupio je 7. VIII 1839. godine kao privremeni, a od 8. IX 1841. godine kao „dejstvitelni“ okružni fizikus. U Srbiji služi već 6 godina. Govori srpski, nemački, latinski i talijanski. Srpski dobro govori, čita i piše. U mestu se usrdno raspituje: o pojavi bolesti, dok po okrugu ide kada ga načelstvo uputi. Sve lekarske raporte: 8-mo, 15-to dnevne kao i tromesečne daje uredno i na vreme. Izveštaje piše na srpskom jeziku. Raporte po sudskoj struci daje savesno i tačno. Rado ide bolesnicima koji ga zovu. Ima propisnu apoteku i lekove daje po taksi. U kalemljenju kravljih boginja do sada se uvek pokazivao tačan. Protokole o kalemljenju takođe podnosi redovno. Prema bolesnicima je dobar, a prema svojim starešinama učtiv. Blage je naravi. Nema nikakvih mana. Snažan je i dobrog zdravlja. U primedbi stoji za njega sledeće: da kad zatekne kakvu babu ili ženu da vraća njegovim bolesnicima, on takvog bolesnika više neće da leči, pa makar bolesnik i umro.

JOVAN DIMITRIJEVIĆ, privremeni okružni lekar okruga ćuprijskog. Rodom je iz sela Ilinaca u Česariji u Varaždinskoj regimenti. Star je 34 godine i nije oženjen. Osim gimnazijskih klasa i filozofije, slušao je medicinu jednu godinu na Univerzitetu u Pešti a jednu godinu u C. K. Austrijskom akademičeskom inštitutu Jozefini u Beču o čemu ima i svedočanstva. Ranije je služio 6 godina i 9 meseci koje kod garnizonskih špitalja koje kod marine, kao i pri 16. linejnoj regimenti erchercoga Fridriha sve kao vojni lekar. Po dolasku u Srbiju bio je u jednoj komisiji u Nišu koja je ispitivala stanje kužne zaraze. U 1839. godini postavljen je za lekara u Aleksinačkom karantinu. Istovremeno tu je obavljao i dužnost direktora. U sadašnju službu je stupio 17. septembra 1843. godine. U Srbiji služi 6 godina. Govori: srpski, nemački, latinski, italijanski i francuski, a pomalo i engleski. Piše i razume grčki. Srpskim jezikom koji mu je maternji dobro vlada. Rado se raspituje o pojavi bolesti u svome okrugu. U pogledu davanja izveštaja „u punoj meri dužnost ovu ispunjava“. Izveštaje podnosi na srpskom jeziku. Raporte po sudskoj struci daje uredno i tačno. Bolesnike rado posećuje. Ima apoteku koja je dobro snabdevena sa lekovima. U kalemljenju kravljih boginja je tačan i dobar. Uredno podnosi i protokole kalemljenja. Savršeno je dobar i prijatan prema bolesnicima pa ga svi rado primaju. Prema starešinama je „učtiv i snishoditelan“. Naravi je savršeno dobre. Nema nikakvih mana. Sakat je u jednu nogu. Živi umereno i priličnog je zdravlja.

JOSIF JANKOVIĆ, lekar okruga čačanskog. Rođen je u Beču. Star je 35 godina. Oženjen je ali ne živi sa ženom i nema dece. U Beču i Pešti završio je medicinske nauke i ima diplomu kao hirurg, babičar i veterinar. Najpre je bio 4 godine honorarni hirurg u Temišvarskoj varmedi u Banatu. U sadašnju službu je stupio 7. II 1843. godine. Svega u Srbiji služi 3 godine i 4 meseca. Govori: nemački, mađarski, latinski, vlaški i srpski. Raspituje se o pojavi bolesti. Svoje

8-mo, 15-to dnevne kao i 3-mesečne izveštaje ne daje na vreme. Daje ih na srpskom jeziku „srednjeg sočinjenija“. Da li je savestan u raportima po sudskoj struci ne može se znati, jer se ovakvi slučajevi ne događaju često. Na poziv obilazi bolesnike. „Apotheke nešto ima“ a da li daje lekove po taksi načelstvu nije poznato. U kalemljenju boginja je tačan, ali bi mogao biti još prilježniji. Protokole o kalemljenju sačinjava i podnosi na vreme. Sa bolesnicima i uopšte sa ljudima je dobar i prijatan, a prema svojim starešinama je učtiv. Naravi je dobre, a poroka nema. Zdrav je i snažan.

HERMAN A. MAINERT, fizikus okruga kragujevačkog. On je doktor medicine. Rodom je iz Boemije u Austriji. Star je 40 godina, neoženjen je i bez dece. Medicinske nauke je završio u zlatnom Pragu a diploma mu je iz Pešte. Prvo je služio u Budimu jednu godinu. U praviteljstvenu službu je stupio 1835. godine. U Srbiji služi već 10 godina. Govori: nemački, latinski, talijanski i srpski. Srpski prilično govori, ali vrlo malo zna da čita i piše. Priželjno ispituje da li ima bolesti u narodu, no slabo o tome podnosi izveštaj. Tačno podnosi samo tromesečne raporte dok ostale neuredno. Raporte podnosi na srpskom jeziku „i to mu drugi sačinjava“. Tačan je u davanju raporta po sudskoj struci. Bolesnicima koji ga zovu više ne ide nego što ide. Ima apoteku, no da li daje lekove po taksi nezna se. U kalemljenju boginja je tačan i prilježan. Za ovu godinu još nije podneo protokole kalemljenja boginja. Prema bolesnicima i uopšte ljudima vrlo je dobar i prijatan i sa svima dobro živi. Dobar je i prema svojim starešinama. Narav mu je vrlo dobra. Poroka nema, ali je dosta slabog zdravlja.

AĆIM MEDOVIĆ, okružni fizikus okruga požarevačkog. Rodom je iz Logovazvova u Galiciji (Austrija). Star je 30 godina i neoženjen. Filozofiju je završio u Lavovu, a lekarske nauke u Beču. Ima diplomu doktora medicine iz 1841. godine. Druga diploma mu je za „roditeljstvene nauke“ iz 1842. godine. Obe diplome su mu iz Beča. Najpre je dve godine dobrovoljno radio u bečkoj bolnici kao praktičar. U sadašnju službu je stupio 1843. godine. U Srbiji služi do sada 2 godine i 4 meseca. Govori: nemački, latinski, francuski, slovački, poljski i srpski. Srpski govori ali i čita i piše prilično. Slabo se raspituje da li ima bolesti u narodu. Propisane izveštaje: 8-mo dnevne, 15-to dnevne i tromesečne ne podnosi redovno. Raporte kad napiše, piše ih na srpskom jeziku. U izdavanju raporta po sudskoj struci tačan je i savestan. Na poziv bolesnicima ide rado. Ima malu apoteku, a kako lekove izdaje načelstvu nije poznato. Prilježan je i tačan u kalemljenju boginja. Protokole o kalemljenju boginja ne podnosi. U odnosu prema ljudima je dobar sa svima. Prema svojim pretpostavljenima je učtiv. Naravi je dobre. Nije poznato da ima poroka. Zdrav je ali je slabog telesnog sastava.

KONSTANTIN MIHAILOVIĆ, fizikus okruga smederevskog. Doktor je medicine. Rodom je iz Zemuna, Varaždinska general komanda, Austrija. Star je 35 godina. Oženjen je i ima dvoje ženske dece. Završio je u Pešti filozofske i lekarske nauke i ima o tome diplomu. Pre dolaska u Smederevo služio je u Radujevačkom karantinu 1 godinu i 5 meseci kao njegov direktor i lekar. U okrugu smederevski je stupio na dužnost avgusta 1839. godine. Sa službom se u Srbiji nalazi već 7 godina i 1 mesec. Govori: nemački, latinski i srpski. Srpski dobro govori, čita i piše. Ispituje se o pojavama bolesti u narodu. Daje uredno 15-to dnevne i 3-mesečne izveštaje. Izveštaji su sačinjeni na srpskom jeziku i dobri su mu. Raporte po sudskoj struci daje tačno. Na poziv bolesnika ide dosta prilježno, no mogao bi i bolje. Apoteku uredno drži. Tačan je i savestan u kalemljenju boginja ali bi mogao biti i bolji. Protokole o kalemljenju boginja podnosi uredno.

Sa bolesnicima dobro postupa. Prema pretpostavljenima je učtiv. Naravi je dobre. Važnijih poroka nema. Zdrav je i snažan, no kratkovid. Dobar je „otečestvoljubac“.

GLIGORIJE RIBAKOV, hirurg okruga užičkog. Rodom je iz Carigrada. Star je 43 godine, oženjen i ima troje dece. Nauke je završio u Peterburgu kod profesora Ziboara. Diplomom je izgubio a ima druga dokumenta. Ranije nije nigde služio no je prakticao. U sadašnju službu stupio je 4. III 1844. godine. U Srbiji je već 16 godina na lekarskoj dužnosti. Govori: ruski, srpski, nemački, a pomalo: latinski, grčki, turski, arapski, albanski i vlaški. Srpski govori dobro, ali je u čitanju i pisanju vrlo slab. O bolestima se slabo raspituje jer je i sam vrlo slab. Propisane lekarske raporte ne daje. Nije tačan i nije savestan u davanju raporta po „sudskoj struci“. Ne ide rado bolesnicima jer je i sam bolestan. Lekove ne daje po taksi. Nije tačan pri kalemljenju boginja. Protokole o kalemljenju boginja niti sačinjava niti podnosi uredno. Prema bolesnicima je vrlo žestok i naprasit. Prema pretpostavljenima je prilično učtiv. Naravi je u svemu rdave. Rado se opija i raskošno živi. Vrlo slabog je zdravlja. Iz gornjih uzroka „nije sposoban za izlazak i putovanje po Narodu“.

ANTONIJE SALVUJ, lekar karantina radujevačkog. Rodom je iz Šida (Srem). Vere je istočno pravoslavne, oženjen je i ima troje dece. Star je 39 godina. U Srbiji služi 9 godina i 6 meseci, i to: jednu godinu u Kragujevcu pri špitalju, jednu u Aleksincu pri karantinu, i jednu i po godinu u Beogradu pri špitalju. Šest godina je pri ovdašnjem karantinu. U sadašnju službu stupio je 17. VI 1839. godine. Zdravlja je dobrog i „bez ikakvog telesnog znaka“. Učio je srpske, nemačke i latinske škole. Dobre je sposobnosti. Govori: srpski, nemački i latinski. Dobar je u izvršavanju svoje zvanične dužnosti. Dobre je naravi i nema nikakvih poroka. Godišnja plata mu je 300 talira.

JOVAN HARIŠ, fizikus okruga krajinskog. Doktor medicine. Rodom je iz Senteža u Madarskoj. Star je 31 godinu. Istočne je veroispovesti. Neoženjen je. Diplomom ima iz Beča bez lekarskog čina. Najpre je prakticao u Beču jednu godinu, pola godine u Pešti a godinu i po dana u Beogradu. U sadašnju službu stupio je 23. X 1843. godine. Govori i piše srpski prilično. U policijskim i lekarskim dužnostima je dobar o čemu zaslužuje i preporuku. Drži priličnu apoteku i za nju nabavlja potrebne lekove. Lekove imućnima daje po taksi a siromašnima besplatno. Bolesnicima ide rado, i u tom pogledu se, za sada, niko nije tužio na njega. U lečenju ima uspeha i kod naroda uživa poverenje. Sve raporte kao i delovodni protokol uredno predaje. Naravi je krotke. U ophođenju sa zdravima je ozbiljan, a sa bolesnicima tih i strpljiv. Poroka nema. Zdravlja je dobrog i „nikakvog osobitog telesnog znaka na sebi nema“.

JOSIF ŠAUENGEL, fizikus okruga gurgusovačkog. Rodom je iz Vršca, varmeđe Temišvarske u Austriji. Star je 29 godina, oženjen je i bez dece. U Česariji je učio lekarske nauke i ima dve diplome: za lečenje naroda i za lečenje marve. Ranije je služio u Česariji 4 godine kao honorarni hirurg. U sadašnju službu je stupio 23. X 1843. godine. U Srbiji je najpre bio štabs-hirurg pri vojsci 4 godine, a u ovoj službi ima 1 godinu i 7 meseci. Ukupno ima 5 godina i 7 meseci kako je u službi. Govori: nemački, mađarski, srpski i vlaški. Srpski jezik prilično zna. Za bolesti u narodu se raspituje, ali u tome nema naročito uspeha, jer je narod u ovom okrugu tek od skora počeo da veruje lekarima. Sve propisane lekarske raporte daje uredno. Njih sačinjava na srpskom jeziku. U raportima po sudskoj struci do sada se pokazivao dobar. Bolesnicima ide rado u svako doba. Lekove i instrumente drži u redu. Lekove izdaje po propisanoj taksi. U kalemljenju boginja je tačan a i protokole o kalemljenju sačinjava uredno. Prema bolesnicima je

dobar i prilježan, a prema svojim starešinama učtiv. Naravi je dobre. Poroka nema, zdrav je i snažan.

Ovo nekoliko podataka jasno ukazuje da su okružni fizikusi u Srbiji bili ne samo medicinski školovani već i jako kulturni ljudi koji su poznavali po nekoliko jezika. Svi su bili dobri lekari, sem jednog. Voleli su svoj posao i rado se odazivali na poziv bolesnika.

Kao pioniri jedne službe dotle malo priznate u narodu i u uslovima gde je nadrilekarstvo bilo jako razvijeno, oni su uložili mnogo truda da se narod otrgne praznoverica i počne da prima i usvaja lekarske savete. Njihova borba nije bila nimalo laka, ali je zato njihova pobeda bila potpuna i ispunjena silnim zadovoljstvom.

Na kraju napominjemo da smo u radu ostavili, verni koloritu starine, često doslovce sve onako kako je bilo u izvoru, zato ćete sresti i nazive kao: Ugarska, Ungarija, Česarija, Boemija itd.

CONDUCT-SHEETS OF SOME DISTRICT DOCTORS IN SERBIA IN 1845

Dragoljub DIVLJANOVIĆ

The author describes on the basis of original historical records how district doctors were appraised in Serbia in the first half of the 19th century. Their appraisals are rather detailed, not only regarding their professional qualification, but regarding their work too, their behavior towards the patients, citizens and even their families and their interest in medicine.

Dr STEVAN MAČAJ — FIZIKUS OKRUGA KNJAŽEVAČKOG I CRNOREČKOG 1823 — 1889. GOD.

Milutin VELIMIROVIĆ

Godine 1854. prešao je iz Budimpešte u Srbiju dr Stevan Mačaj, magister hirurgije i akušerstva Medicinskog fakulteta u Budimpešti i promovisani doktor medicine Univerziteta u Erlangenu. Prešavši u Srbiju stavio se na raspoloženje Ministarstvu unutrašnjih poslova, u čijoj se nadležnosti nalazio civilni sanitet i bio je odmah postavljen za varoškog lekara u Šapcu.

U to vreme, pre više od jednog veka, većina lekara u Srbiji bili su stranci, uglavnom Sloveni, prosečni ili dobri stručnjaci, ali se dešavalo da dođe poneki i od veće vrednosti, koji bi se mogao istaći i u Evropi.

Jedan od takvih lekara bio je i dr. Stevan Mačaj, po narodnosti Mađar, izuzetna pojava i kao čovek i kao lekar.

Ne zna se tačno šta je nagnalo tog eminentnog i dobro situiranog lekara iz Budimpešte, mađarskog plemića, koji je mogao veoma ugodno živeti u Pešti, da posle devet godina lekarskog rada tamo, dođe u jednu balkansku vazalnu zemlju, gde će imati mnogo nepovoljnije uslove života nego u svojoj zemlji. I eto, taj odličan stručnjak — enciklopedista, u svojoj 31. godini prelazi u Srbiju, da u njoj provede 36 godina svoga života, od kojih 26 u zabačenim palankama, Knjaževcu i Zaječaru.

Ma kakvi bili razlozi dr Mačajevo odlaska iz Pešte (možda neko duboko razočarenje ili velika lična drama), njegov dolazak u Srbiju bio je značajan događaj.

U Šapcu je dr Mačaj proveo pet godina. Oženio se Srpkinjom Ankom i sa njom izrodio tri kćeri — Ljubicu, Kosaru i Darinku. Godine 1859. postavljen je za kontraktualnog fizikusa Knjaževačkog okruga, a kad je primio srpsko podanstvo, dobio je rang fizikusa II klase. Kao okružni fizikus, a docnije i upravnik bolnice, dr Mačaj je u Knjaževcu ostao 12 godina, a zatim je premešten za fizikusa Okruga crnorečkog sa sedištem u Zaječaru. Tamo je službovao do maja meseca 1886. godine, kad je, po molbi, penzionisan.

Iste godine prešao je u Beograd i tamo je 11. X 1889. godine, posle dužeg bolovanja umro. Sahranjen je, prema ranije izraženoj želji, po pravoslavnom obredu.

Tako se završio život jednog odličnog lekara, jedne jake individualnosti stranog porekla, neobičnog čoveka, koji se, prešavši u Srbiju, prilagodio novim prilikama i istinski zavoleo novu sredinu. Kroz ceo svoj život dr Mačaj je bio zaista veliki srpski patriota. Od 66 godina svoga života u Srbiji je proveo 36, a te godine su bile ispunjene neobičnom aktivnošću i na polju medicine, a i u drugim oblastima kulturno-društvenog života.

Ptrof. Sanojević, u svome članku, štampanom u Srp. arhivu 1956. godine, na završetku kaže: „Dr Mačaj je neznani junak u istoriji naše medicine i kul-